

Een muntdepot uit het begin van de 20ste eeuw aan het Vrijthof te Tongeren (prov. Limburg)

Raf Van Laere¹

1 Vondstomstandigheden

In het voorjaar 1998 werd door de federale Regie der Gebouwen gestart met de afbraak van de panden aan het Vrijthof, in functie van Fase II van de nieuwe gerechtsgebouwen te Tongeren. Aansluitend werden het puin en de bovenlaag mechanisch afgegraven ter voorbereiding van het archeologisch onderzoek dat hier voorafgaandelijk diende te worden uitgevoerd. In opdracht van A. Vanderhoeven, hoofd van de Buitendienst Limburg van het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium, volgden G. Messiaen en A. Schouterden, twee amateur metaaldetectives, deze graafwerken. Gezien de dichte bebouwing leek de aanwezigheid van archeologisch materiaal in de bovenste laag hoogst onwaarschijnlijk. Een routinecontrole van de grond, bestemd voor afvoer, bracht op vrijdag 13 maart 1998 onverwacht echter een muntdepot uit het begin van de 20ste eeuw aan het licht. De vondst gebeurde in grond die al verplaatst was zodat de precieze herkomst niet meer bepaald kon worden.

Het depot zat oorspronkelijk verpakt in een blikje met een diameter van ongeveer 7 cm en een vermoedelijke hoogte van ongeveer 14 cm. Het blikje was grotendeels verteerd door roest zodat alleen de onderste helft vrij goed bewaard was. Enkele stukken, waaraan resten van het roestige blik kleefden, werden met behulp van een metaaldetector in de onmiddellijke omgeving gevonden zodat men ervan mag uitgaan dat het grootste deel zoniet de volledige schat geborgen werd. Als gevolg van de slechte bewaringstoestand werd het recipiënt tijdens het verdere onderzoek vernietigd.

2 Samenstelling

Het depot telt 171 munten, alle daterend uit de 19de en het begin van de 20ste eeuw. Op uitzondering van de vier gouden 10-marken zijn alle munten uit zilver. Bij het reinigen werden sporen van papier aangetroffen maar het was niet meer uit te maken of deze afkomstig waren van een etiket aan de buitenkant van het blik of van een briefje dat bij de schat gevoegd was. Bij de verberging werd klaarblijkelijk eerst een stapeltje zilveren munten van het formaat van 5 frank in het blik geplaatst en werd de vrijgebleven ruimte opgevuld met enkele resterende grote en vooral kleine munten, waarbij de goudstukjes bovenaan terechtkwamen. Hoewel uit de stapeltjes niet blijkt dat de eigenaar van de schat elk munttype zorgvuldig afzonderlijk hield, lijkt het er toch op dat hij sommige stapeltjes vooraf sorteerte, zoals de Belgische 5-franken. De schat bevatte 32 Belgische munten ter waarde van 138 frank, 105 Duitse munten ter waarde van 224 mark, 28 Franse munten ter waarde van 113 franc, 4 Italiaanse munten ter waarde van 20 lire, 1 Nederlandse gulden en 1 stuk van 2 Zwitserse franc, samen goed voor een bedrag van net geen 555 Belgische frank². Als gevolg van de oorlogsomstandigheden is het bijzonder moeilijk de waarde van de schat op het ogenblik van de verberging te bepalen. Vlak voor het uitbreken van de oorlog schommelde het gemiddelde dagloon voor mannen rond de 4,50 frank zodat men mag besluiten dat de schat ongeveer het halve jaarloon van een arbeider bedroeg³.

Vanuit monetair standpunt valt de muntschat in twee grote groepen uiteen. Enerzijds zijn er de munten uit de landen van de Latijnse Muntunie en anderzijds de Duitse munten. De geïsoleerde zilveren Nederlandse gulden behoort

¹ Provinciaal Munt- en Penningkabinet, Provinciaal Gallo-Romeins Museum, Kielenstraat 16, 3700 Tongeren.

² Bij de omrekening werd ervan uitgegaan dat munten van landen deel uitmakend van de Latijnse Muntunie – Frankrijk, Italië en Zwitserland – tegen hun nominale waarde circuleerden. Voor de Duitse mark werd de geforceerde koers opgelegd door de Duitse bezetter in 1914 – namelijk 1 Duitse mark = 1,25 Belgische frank – gehanteerd (*Belgische munten en biljetten sedert 1830*, Brussel 1986).

³ Cf. Gibens 1985.

tot geen van beide en mag hier beschouwd worden als een wat 'verdwaalde' historische munt die aan de schat toegevoegd werd omwille van haar zilveragehalte.

België behoorde samen met Frankrijk en Italië tot de stichters van de Latijnse Muntunie, die op 23 december 1865 gesloten werd. Dit verdrag voorzag dat alle ondertekenaars gouden, zilveren en koperen munten van hetzelfde gewicht en gehalte zouden slaan. Zij verbonden er zich toe elkaars munten ter betaling te aanvaarden. Later traden andere landen formeel tot de Muntunie toe, onder meer Zwitserland en Griekenland. Landen als Spanje en Roemenië pasten bij het slaan van hun munten de voorschriften van de Muntunie toe zonder daarom echter formeel lid te worden. Hoewel de Latijnse Muntunie pas in 1925 officieel ontbonden werd, kende zij verschillende malen periodes van grote monetaire spanning onder meer als gevolg van schommelingen in de prijs van de edele metalen. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog en de daarop volgende inflatie betekenden het definitieve einde⁴.

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog hadden in België gedurende bijna drie decennia geen gouden en grote zilveren munten meer geslagen. De goudmunten waren als gevolg van de waardevermindering van goud ten opzichte van zilver voor een goed deel door biljetten vervangen. De 5-frankmunten werden opgepot of verdwenen voor een goed deel naar de andere lidstaten van de Latijnse Muntunie. Zij werden in de omloop vervangen door equivalenten uitgegeven door andere lidstaten van de Muntunie, vooral dan Frankrijk en in mindere mate Italië. Belgische pasmunt was onderhevig aan hetzelfde fenomeen, maar in mindere mate.

Het Duitse keizerrijk ontwikkelde in 1873 een eigen muntstelsel dat los stond van de Latijnse Muntunie waardoor Duitse munten in België niet vrij circuleerden en systematisch omgewisseld moesten worden⁵. Voor de aanwezigheid van een groot aantal Duitse munten is er dan ook geen parallel in andere Belgische schatten. Hoewel niet in detail onderzocht kon worden in hoeverre de Duitse munten de normale circulatie weerspiegelen, vallen geen anomalieën op die zouden wijzen op een specifieke inbreng van troepen-eenheden uit Beieren, Hannover of andere die in Tongeren een tijdlang gekazerneerd werden.

3 Parallellen

Muntschatten uit de 19de en 20ste eeuw krijgen vaak te weinig wetenschappelijke aandacht. Indien ze al gepubliceerd worden dan beperkt men zich in vele gevallen tot het signaleren van de landen die vertegenwoordigd zijn maar ontbreken gegevens over het aantal munten en/of hun waarde.

3.1 HOESELT

Dit geldt onder meer voor de schat die in 1959 te Hoeselt gevonden werd en die munten uit Frankrijk, Italië en Zwitserland bevatte. De oudste munt was een Franse 5-francs in 1834 geslagen onder de regering van koning Louis-Philippe. De meest recente munt – een Belgisch stuk van 2 frank – dateerde van 1913. Van Duitse munten is geen sprake. Het krantenartikel waarop deze vondstmelding steunt, vermeldt 504 zilverstukken voor een totaal bedrag van 714,50 frank. Hieruit kan afgeleid worden dat het vooral om kleinere denominaties ging⁶.

3.2 LUMMEN-GENEBOS

De muntschat die in 1993 bij werken aan de vroegere pastorie van Genebos, gemeente Lummen, aan het licht kwam is, naar alle waarschijnlijkheid, niet volledig gekend. Alle munten werden los gevonden in aarde die kort voordien uitgegraven was. Waarschijnlijk lagen zij oorspronkelijk in de omgeving van de dorpel van de voordeur van de in 1981 afgebroken pastorie. Sporen van een recipiënt werden niet gevonden. Pas in 1997 konden de munten bestudeerd worden⁷. In totaal werden munten ten bedrage van 73 Franse francs geborgen:

Frankrijk

Louis Philippe (1830-1848)

5 francs: 1841 (W), 1847 (A)

Napoleon III (1852-1870)

5 francs: 1867 (A), 1868 (BB), 1870 (A)

2 francs: 1866 (BB, ?), 1868 (BB)

1 franc: 1868 (A, BB), ? (BB)

Troisième République (1870-1940)

5 francs type Dupré: 1873 (A, 2x), 1874 (K), 1875 (A - boven de *Vrijheid* en de *Broederlijkheid* werden graffiti ingekrast in de vorm van een gelijkarmig kruis met in het eerste en het tweede kwartier een punt - , K), 1876 (A), 1877 (A)

1 franc type Cérès: 1872 (A), 1887 (A)

1 franc type *La Semeuse*: 1901, 1908

Hoewel niet met zekerheid gesteld kan worden dat alle gevonden munten gemeld werden, is het weinig waarschijnlijk dat veel munten ontbreken. Het uitsluitend Franse karakter van de vondst kan moeilijk verklaard worden. Wellicht sorteerde de eigenaar – de pastoor? – de munten naar land van herkomst en meende hij het risico van ontdekking kleiner te maken door meerdere kleine schatten te verbergen. Of stamt de schat van een Franse vluchteling tijdens de Eerste Wereldoorlog? De vondst is echter beslist niet representatief voor de monetaire situatie in België bij het begin van de 20ste eeuw. Dat de munten verborgen werden naar aanleiding van

⁴ Moens 1991.

⁵ Rittmann 1975, 778 sqs.

⁶ Van Keymeulen 1973, 133, nr. 80.

⁷ Met dank aan de heer K. Luts (Lummen) wiens bemiddeling de inventarisatie van de munten mogelijk maakte en die informatie inwon over de vondst-omstandigheden. Hij publiceerde op 18 juli 1997 een artikel in *Het Belang van Limburg* onder de titel: *Een muntschat van vluchteling bij woning van Marc Wauters?*

het uitbreken van de vijandelijkheden of ter gelegenheid van het platbranden van Lummen op 18 augustus 1914 is waarschijnlijk maar kan niet bevestigd worden. Het is immers niet denkbeeldig dat de eigenaar omwille van de oorlogsomstandigheden munten, die hij enkele jaren voordien begraven had, niet meer kon bergen.

3.3 HEKS

In de loop van 1997 en de eerste helft van 1998 vond de heer J. Vanhees bij werken in zijn tuin – Henestraat 10 te Heks (Heers) – regelmatig munten. Een deel dateert uit de 20ste eeuw en ging klaarblijkelijk tijdens het interbellum en na de Tweede Wereldoorlog verloren. Het handelt daarbij uitsluitend om pasmunt. Een ander deel vertoont een samenhangend profiel en maakte oorspronkelijk waarschijnlijk deel uit van een kleine schat die in de loop der jaren verspreid raakte. Hiervoor pleiten niet alleen de hoeveelheid gevonden stukken maar ook het feit dat het om zilveren munten handelt.

België

Leopold II (1865-1909)

2 *frank*: 1866 (F), 1867 (F)

1 *frank*: 1866 (F, 2x), 1867 (F), 1887 (N, 2x),? (F)

Albert I (1909-1934)

1 *frank*: 1912 (N, 2x), 1913 (N, 2x)

Frankrijk

Napoleon III (1852-1870)

2 *francs*: 1866 (A)

1 *franc*: 1866 (A), 1867 (BB), 1868 (A)

Seconde/Troisième république (1848-1852/1871-1940)

1 *franc* (type Oudine): ? (A, K)

Troisième république (1871-1940)

2 *franc* (type Roty): 1905

1 *franc* (type Roty): 1898 (5x), 1901, 1902 (4x), 1904, 1905 (3x), 1907 (2x), 1910 (2x), 1911, 1912, 1913, 1915 (2x), 1916 (2x), 1917 (3x), 1918 (2x)

0,50 *franc* (type Oudine): 1895 (A)

0,50 *franc* (type Roty): 1910, 1912, 1913

Hoewel het hier niet om een grote schat gaat – totnogtoe werd voor een totaal bedrag van 55 frank gevonden – en deze strooischat waarschijnlijk niet volledig geborgen werd, verrast de aanwezigheid van de vrij late Franse munten. Wellicht is de Franse herkomst van de ouders van de vorige eigenaar hieraan niet vreemd. Ook nader onderzoek zal waarschijnlijk nooit kunnen uitmaken of zij een kleine spaarpot Franse munten meebrachten en aanvulden met Belgische munten. Het is echter niet uitgesloten dat de Franse munten uit de oorlogsjaren afkomstig zijn van Franse vluchtelingen uit het etappengebied, die bij het einde van de Eerste Wereldoorlog mas-

saal gedeporteerd werden en tot in de kleinste Limburgse gemeenten een onderkomen vonden. Het is daarom bijzonder moeilijk uit te maken of deze schat nog tijdens de oorlog samengesteld werd of dat hij het resultaat is van het oppotten van alle beschikbare zilveren munten tijdens de periode van naoorlogse inflatie, toen munten uit edel metaal ijverig verzameld werden.

4 Datum van verberging

Uit de aanwezigheid van verschillende – muntfrisse – Duitse munten uit 1914 blijkt onomstotelijk dat de schat van het Vrijthof na begin 1914 verborgen werd. In principe komen echter drie periodes in aanmerking⁸:

- onmiddellijk na het uitbreken van de vijandelijkheden. De aanwezigheid van het grote aantal Duitse munten kan in dat geval b.v. verklaard worden door vooroorlogse handelscontacten van de eigenaar met Duitsland, iets wat in Tongeren niet uitzonderlijk is. Dit zou mede kunnen verklaren waarom er ook wat oudere muntfrisse Duitse munten aanwezig zijn. Het geringe aantal gouden munten lijkt deze hypothese echter niet te bevestigen.

- het platbranden van Tongeren op de avond van 18 augustus 1914. In dat geval kan de aanwezigheid van Duitse munten verklaard worden door het feit dat de invallende Duitse troepen aanvankelijk nog heel wat goederen betaalden met harde speciën om de burgerbevolking zo weinig mogelijk voor het hoofd te stoten. De aanwezigheid van een relatief groot aantal muntfrisse Duitse munten kan in deze richting duiden omdat men mag aannemen dat het Duitse leger uit reserves kon putten van munten die quasi rechtstreeks betrokken werden uit de verschillende munthuizen. Het geringe aantal goudmunten kan dan verklaard worden door de korte tijdsspanne – tussen 4 augustus toen de eerste Duitse verkenners in Tongeren voorbijkwamen en 18 augustus toen de stad gebrandschat werd – waarin de schat samengesteld werd. Het lijkt minder waarschijnlijk dat de schat op een later tijdstip tot stand kwam. Het Duitse leger ging immers vanaf eind 1914 vrij snel massaal over tot opeisingen die met *Reichsbanknoten* of 'bonnen' betaald werden. Belgische zilveren en gouden munten werden systematisch naar Zwitserland uitgevoerd, waar ze tegen vreemde deviezen ingewisseld werden overeenkomstig de afspraken van de Latijnse Muntunie. In Duitsland zelf ontstond trouwens al snel na het uitbreken van de vijandelijkheden een groot tekort aan speciën waarvan onder meer de vele reeksen noodgeld getuigen⁹.

- vlak na de oorlog kende de inflatie een hoogtepunt en werd de aanmuntning van goud en zilver niet meer hervat. Bij velen bestond er echter heel wat argwaan tegenover munten die niet uit

⁸ Voor een overzicht van de oorlogsgebeurtenissen te Tongeren zie Paquay & de Corswarem 1920.

⁹ Rittmann 1975, 811-812 en Rittmann 1986, 11-43.

edel metaal waren, en papieren biljetten. Zij probeerden zelf geringe hoeveelheden spaargeld zoveel mogelijk in zilver- en/of goudmunt om te zetten en moesten daarbij genoeg nemen met wat toevallig voorhanden was. De aanwezigheid van een groot aantal Duitse munten kan in dit geval echter moeilijk verklaard worden. Alle elementen in acht genomen lijkt de hypothese dat het hier gaat om een schat die tijdens het begin van de oorlog werd samengesteld, het meest waarschijnlijk te zijn. Ook de aanwezigheid van een 'verdwaalde' Nederlandse munt, die onder normale omstandigheden beslist zou zijn ingewisseld of uitgegeven in het nabij gelegen Maastricht, wijst in die richting. Waarschijnlijk moet de schat om die reden in verband gebracht worden met een kleinhandel, b.v. deze van het sigarenfabriekje dat in de onmiddellijke omgeving van de vindplaats gevestigd was. Deze veronderstelling dient bij gebrek aan concrete gegevens over de exacte vindplaats echter een hypothese te blijven.

5 Bespreking

Nog al te vaak krijgen recente muntschatten onvoldoende aandacht en worden zij zelden in detail gepubliceerd. Nochtans kunnen zij net als oudere schatten concrete inzichten geven in de monetair situatie die door geschreven bronnen op een gans andere wijze belicht wordt. Zo stelt de muntschat van het Vrijthof heel wat problemen. Vast staat dat de zeer specifieke samenstelling niet representatief is voor de normale muntomloop in België bij het begin van de 20ste eeuw¹⁰. Juist dit maakt deze schat bijzonder boeiend. Enerzijds geeft hij, net als de schat van Hoeselt, een goed beeld van de verwachte muntcirculatie bij het begin van de 20ste eeuw, toen de Latijnse Muntunie weliswaar onder druk stond maar nog volledig functioneerde, en anderzijds illustreert de aanwezigheid van een grote hoeveelheid Duitse munten hoe concrete omstandigheden – de inval van Duitse troepen – schatvorming zeer snel en ingrijpend kunnen veranderen.

6 Catalogus

De munten werden slechts in zoverre gereinigd dat hun identificatie mogelijk was. Vermits hierdoor in meerdere gevallen niet alle corrosie verwijderd werd, leek het zinloos de gewichten van de verschillende exemplaren te geven. De oudere munten, van voor het laatste decennium van de 19de eeuw, vertonen alle relatief beperkte sporen van gebruik. Enkele kleinere denominaties vertonen veel meer slijtage. In de catalogus wordt dit telkensesignaleerd. De bewaringstoestand van de meeste Duitse munten van het einde van de 19de eeuw en de 20ste eeuw is uitzonder-

lijk goed. Verschillende exemplaren vertonen nauwelijks sporen van circulatie en zijn stempelfris. In de catalogus worden de meest opvallende exemplaren uitdrukkelijkesignaleerd.

6.1 BELGIË

Leopold I (1831-1865)

5 frank

Vz. Hoofd naar links, onderaan gesigneerd: L. WIENER

Legende: LEOPOLD PREMIER/ROI DES BELGES

Kz. Binnen een open lauwerkrans het gekroond wapenschild van België geflankeerd door de waarde 5/F

Legende: L'UNION FAIT LA FORCE/(jaartal)

Kant in positie B:

DIEU PROTEGE LA BELGIQUE***

1849, 1851, 1853

Leopold II (1865-1909)

5 frank

Vz. Hoofd naar links, onderaan gesigneerd: LEOP WIENER

Legende: LEOPOLD II ROI/DES BELGES

Kz. Binnen een open lauwerkrans het gekroond wapenschild van België geflankeerd door de waarde 5/F

Legende: L'UNION FAIT LA FORCE/(jaartal)

Kant in positie B: DIEU PROTEGE LA BELGIQUE***

1867 (2x), 1868 (5x), 1869 (2x), 1870, 1871 (2x), 1873 (6x), 1874 (*licht bollend*), 1876 (3x)

2 frank

Vz. Hoofd naar links, onderaan gesigneerd: L. WIENER

Legende:

LEOPOLD II ROI/DES BELGES

Kz. Gekroond wapenschild van België over twee gekruiste scepters en omhangen met een ordeketen en geflankeerd door de waarde 2/F

Legende: L'UNION FAIT LA FORCE/(jaartal)

Kartelkant

1867 (*sterk afgesleten*, 2x)

2 frank

Vz. Hoofd naar links, onderaan gesigneerd: TH. VINÇOTTE

Legende: LEOPOLD II KONING/DER BELGEN

Kz. In het veld, omsloten door een open klimop- en eikenkrans: 2/FRANK/(jaartal)

Kartelkant

1909

¹⁰ Beeckmans 1994 bespreekt drie 19de-eeuwse muntschatten en twee 20ste-eeuwse schatten waarvan één bestond uit biljetten en de andere uit nikkel munten van 1 en 0,50 frank. Spijtig genoeg kan geen van deze schatten als parallel met de Tongerse schat fungeren.

Albert I (1909-1934)

2 frank

Vz. Hoofd naar links, onderaan gesigneerd: G. DEVREESE

Legende:

.ALBERT.KONING./DER.BELGEN.

Kz. In het veld omsloten door een omgekeerde open eiken- en lauwerkrans: 2/FRANK/ (jaartal)

Legende: .EENDRACHT.MAAKT. MACHT.

Kartelkant

1911

2 frank

Vz. Hoofd naar links, onderaan gesigneerd: G. DEVREESE

Legende: .ALBERT.ROI./DES.BELGES .

Kz. In het veld omsloten door een omgekeerde open eiken- en lauwerkrans: 2/FRANCS/ (jaartal)

Legende: .L'UNION.FAIT.LA.FORCE.

Kartelkant

1912 (2x)

1 frank

Vz. Hoofd naar links, onderaan gesigneerd: G. DEVREESE

Legende:

.ALBERT.KONING./DER.BELGEN.

Kz. In het veld omsloten door een omgekeerde open eiken- en lauwerkrans: 1/FRANK/ (jaartal)

Legende: .EENDRACHT.MAAKT. MACHT.

Kartelkant

1912

6.2 DUITSLAND

Keizerrijk

Wilhelm I (1871-1888)

1 Mark

Vz. Keizerlijke adelaar, onderaan het atelier-teken

Kz. In het veld, binnen een eikenkrans: 1/MARK

Legende: DEUTSCHES REICH/(jaartal)

Kartelkant

1875 (A; B; C; F; G; niet geïdentificeerd), 1876 (C), 1878 (G, *afgesleten*), 187[?] (E; niet geïdentificeerd), 1881 (D), 1886 (A), 18[?]⁶ (A)

Wilhelm II (1888-1918)

1 Mark

Vz. Keizerlijke adelaar, onderaan het atelier-teken

Kz. In het veld, binnen een eikenkrans: 1/MARK

Legende: DEUTSCHES REICH/(jaartal)

Kartelkant

1901 (A), 1905 (A, *stempelfris*, 3x; niet geïdentificeerd), 1906 (D; G; F, 2x), 1907 (E), 1908 (A, *stempelfris*; J), 1910 (D, *stempelfris*), 1911 (E, *stempelfris*; F), 1914 (A, *stempelfris*, 2x)

Anhalt

Friedrich II (1904-1918)

3 Mark

Vz. Hoofd naar links, onderaan het atelier-teken: A

Legende: FRIEDRICH II HERZOG VON ANHALT

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaartal)/*DREI MARK*

Kant in positie B: GOTT (floraal motief) MIT (floraal motief) UNS (floraal motief)

1909

Baden

Friedrich I (1852/1856-1907)

2 Mark

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-teken: G

Legende: FRIEDRICH GROSSHERZOG VON BADEN

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaartal)/*ZWEI MARK*

Kartelkant

1877 (2x), 1901 (2x), 1904 (2x)

Friedrich II (1907-1918)

3 Mark

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-teken: G

Legende: FRIEDRICH II GROSSHERZOG VON BADEN

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaartal)/*DREI MARK*

Kant in positie B: GOTT (floraal motief) MIT (floraal motief) UNS (floraal motief)

1913

2 Mark

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-teken: G

Legende: FRIEDRICH II GROSSHERZOG VON BADEN

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaartal)/*ZWEI MARK*

Kant in positie B: GOTT (floraal motief) MIT (floraal motief) UNS (floraal motief)

1913

*Bayern***Ludwig II (1864-1886)***10 Mark*

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-
teken: D

Legende:

LUDWIG II/KOENIG V. BAYERN

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*10 MARK*

Sierkant

1875

Otto (1886-1913)*2 Mark*

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-
teken: D

Legende: OTTO KOENIG VON BAYERN

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*ZWEI MARK*

Kartelkant

1900 (2x), 1907

*Hamburg***Stad***10 Mark*

Vz. Het stadswapen gehouden door twee leeu-
wen, onderaan het atelierteken: J

Legende: FREIE UND HANSESTADT
HAMBURG

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*10 MARK *

Sierkant

1903

3 Mark

Vz. Het stadswapen gehouden door twee leeu-
wen, onderaan het atelierteken: J

Legende: FREIE UND HANSESTADT
HAMBURG

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*DREI MARK*

Kant in positie B: GOTT (floraal motief) MIT
(floraal motief) UNS (floraal motief)

1911

2 Mark

Vz. Het stadswapen gehouden door twee leeu-
wen, onderaan het atelierteken: J

Legende: FREIE UND HANSESTADT
HAMBURG

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*ZWEI MARK*

Kartelkant

1876 (3x), 1900, 1906, 1914 (*stempelfris*, 2x)

*Preussen***Wilhelm I (1861-1888)***10 Mark*

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-
teken: C

Legende: WILHELM DEUTSCHER
KAISER KÖNIG V. PREUSSEN

Kz. Keizerlijke adelaar waarvan de staart ge-
flankeerd is door de waarde: 10/M.

Legende: DEUTSCHES REICH (eiken-
takje), onderaan het jaartal

Sierkant

1872

2 Mark

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-
teken

Legende: WILHELM DEUTSCHER
KAISER KÖNIG V. PREUSSEN

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*ZWEI MARK*

Kartelkant

1876 (A, 4x; C, 4x), 1877 (B; C, 3x)

Wilhelm II (1888-1918)*10 Mark*

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-
teken: A

Legende: WILHELM II DEUTSCHER
KAISER KÖNIG V. PREUSSEN

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*10 MARK *

Sierkant

1901

5 Mark

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-
teken: A

Legende: WILHELM II DEUTSCHER
KAISER KÖNIG V. PREUSSEN

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*FÜNF MARK*

Kant in positie B: GOTT (floraal motief) MIT
(floraal motief) UNS (floraal motief)

1895, 1902

3 Mark

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-
teken: A

Legende: WILHELM II DEUTSCHER
KAISER KÖNIG V. PREUSSEN

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/* DREI MARK *

Kant in positie B: GOTT (floraal motief) MIT
(floraal motief) UNS (floraal motief)

1911

3 Mark

Vz. Buste naar rechts, onderaan het atelier-
teken: A

Legende: WILHELM II DEUTSCHER
KAISER KÖNIG VON PREUSSEN

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*DREI MARK*

Kant in positie A: GOTT (floraal motief) MIT
(floraal motief) UNS (floraal motief)

1914 (*stempelfris*)

2 Mark

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-
teken: A

Legende: WILHELM II DEUTSCHER
KAISER KÖNIG V. PREUSSEN

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*ZWEI MARK*

Kartelkant

1896 (2x), 1898, 1899 (2x), 1900 (2x), 1904
(9x, *waarvan 3 stempelfris*), 1905 (3x), 1906, 1907
(5x, *waarvan 1 stempelfris*), 1908

Sachsen

Albert (1873-1902)

2 Mark

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-
teken: E

Legende: ALBERT KOENIG VON
SACHSEN

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*ZWEI MARK*

Kartelkant

1876, 1896, 1900

Georg (1902-1904)

2 Mark

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-
teken: E

Legende: ALBERT KOENIG VON
SACHSEN

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*ZWEI MARK*

Kartelkant

1904

Württemberg

Karl (1864-1891)

2 Mark

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-
teken: F

Legende: KARL KOENIG VON
WUERTTEMBERG

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*ZWEI MARK*

Kartelkant

1876

Wilhelm II (1891-1918)

3 Mark

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-
teken: F

Legende: WILHELM II KOENIG VON
WUERTTEMBERG

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*DREI MARK*

Kant in positie B: GOTT (floraal motief) MIT
(floraal motief) UNS (floraal motief)

1914 (*stempelfris*)

2 Mark

Vz. Hoofd naar rechts, onderaan het atelier-
teken: F

Legende: WILHELM II KOENIG VON
WUERTTEMBERG

Kz. Keizerlijke adelaar

Legende: DEUTSCHES REICH (jaar-
tal)/*ZWEI MARK*

Kartelkant

1904, 1906, 1907

6.3 FRANKRIJK

Louis Philippe (1830-1848)

5 francs

Vz. Gelauwerd hoofd naar rechts, onderaan ge-
signeerd: DOMARD. F.

Legende: LOUIS PHILIPPE I/ROI DES
FRANÇAIS

Kz. In het veld, binnen een open lauwerkrans:
5 /FRANCS/(jaartal), onderaan het munt-
meester- en atelierteken

Kant in positie B: DIEU PROTEGE LA
FRANCE***

1833 (A), 1834 (W; ?), 1835 (A); 1837 (A; K)
1841 (W)

Seconde république (1848-1852)

5 francs type Dupré

Vz. In vooraanzicht de staande verpersoonlij-
kingen van Vrijheid, Gelijkheid en Broe-
derlijkheid, in de afsnede gesigneerd:
DUPRE (cursief)

Legende: (lauwertakje)

LIBERTE EGALITE FRATERNITE

Kz. In het veld, omsloten door een lauwer- en
eikenkrans: 5/FRANCS/(jaartal), onder-
aan het muntmeester- en atelierteken

Legende: REPUBLIQUE FRANÇAISE*

Kant in positie B: DIEU PROTEGE LA
FRANCE***

1848 (A, 2x), 1849 (A)

5 francs type Oudine

Vz. Hoofd van Ceres naar links, onderaan ge-

signeerd: E.A. OUDINE F.
Legende: REPUBLIQUE/*FRANÇAISE.

Kz. In het veld, omsloten door een lauwerkrans: 5/FRANCS/(jaartal), onderaan het muntmeester- en het atelierteken

Legende: (lauwertakje)
LIBERTE.EGALITE.FRATERNITE.

Kant in positie B: DIEU PROTEGE LA FRANCE***

1850 (A)

Napoleon III (1852-1870)

5 francs

Vz. Gelauwerd hoofd naar links, onderaan gesigneerd: BARRE

Legende: NAPOLEON III/EMPEREUR (atelierteken)

Kz. Keizerlijk wapen met mantel, kroon en scepters, onderaan geflankeerd door de waarde: 5/F.

Legende: EMPIRE/FRANÇAIS : (jaartal tussen de muntmeestertekens)

Kant in positie B: DIEU*PROTEGE*LA* FRANCE*****

1867 (BB), 1869 (BB)

2 francs

Vz. Gelauwerd hoofd naar links, onderaan gesigneerd: BARRE

Legende: NAPOLEON III/EMPEREUR (atelierteken)

Kz. Keizerlijk wapen met mantel, kroon en scepters, onderaan geflankeerd door de waarde: 2/F.

Legende: EMPIRE/FRANÇAIS: (jaartal tussen de muntmeestertekens)

Kartelkant

1866 (? , *sterk afgesleten*), 186[?] (A, *sterk afgesleten*)

Gouvernement de défense nationale (1870-1871)

5 francs type Oudine

Vz. Hoofd van Ceres naar links, onderaan gesigneerd: E.A. OUDINE F.

Legende: REPUBLIQUE/*FRANÇAISE.

Kz. In het veld, omsloten door een lauwerkrans: 5/FRANCS/(jaartal), onderaan het muntmeester- en het atelierteken

Legende: (lauwertakje) LIBERTE.
EGALITE.FRATERNITE.

Kant in positie B: DIEU*PROTEGE*LA* FRANCE*****

1870 (A)

2 francs type Oudine

Vz. Hoofd van Ceres naar links, onderaan gesigneerd: E.A. OUDINE F.

Legende: REPUBLIQUE/*FRANÇAISE.

Kz. In het veld, omsloten door een open lauwerkrans: 2/FRANCS/(jaartal), onderaan

het muntmeester- en het atelierteken

Legende: (lauwertakje) LIBERTE.
EGALITE.FRATERNITE.

Kartelkant

1870 (A), 1871 (A, 3x)

Troisième république (1871-1940)

5 francs type Dupré

Vz. In vooraanzicht de staande verpersoonlijkingen van Vrijheid, Gelijkheid en Broederlijkheid, in de afsnede gesigneerd:

DUPRE (cursief)

Legende: (lauwertakje) LIBERTE
EGALITE FRATERNITE

Kz. In het veld omsloten door een lauwer- en eikenkrans: 5/FRANCS/(jaartal), onderaan het muntmeester- en atelierteken

Legende: REPUBLIQUE FRANÇAISE*

Kant in positie B: DIEU*PROTEGE*LA* FRANCE*****

1873 (K, 2x), 1875 (A), 1876 A, 2x)

2 francs type Roty

Vz. Zaaïende vrouw naar links, op de achtergrond een zonsopgang, onderaan gesigneerd: O. ROTY

Legende: REPUBLIQUE/FRANÇAISE

Kz. In het veld de waarde: 2/FRANCS, onder een lauriertak

Legende: LIBERTE.EGALITE.

FRATERNITE/ (jaartal geplaatst tussen de muntmeestertekens)

1904, 1905, 1912

6.4 ITALIË

Vittorio Emanuele II (1861-1878)

5 lire

Vz. Hoofd naar rechts, onder de nek gesigneerd: FERRARIS

Legende: VITTORIO EMANUELE II/ (jaartal)

Kz. Binnen een open lauwerkrans een gekroond wapen omhangen met een ordeketen

Legende: REGNO/D'ITALIA/ (atelierteken) L.5

Kant in positie A: FERT (bloempje dubbelblad bloempje) FERT (bloempje dubbelblad bloempje) FERT (bloempje dubbelblad bloempje)

1870 (M), 1874 (M), 1876 (R)

Umberto I (1878-1900)

5 lire

Vz. Hoofd naar rechts, in de nekafsnede gesigneerd: SPERANZA

Legende: UMBERTO I/RE D'ITALIA (jaartal)

Kz. Binnen een open lauwer- en eikenkrans een gekroond wapen omhangen met een

ordeketen, getopt door een ster en geflankeerd door de waarde: L/5; onderaan rechts het atelierteken

Kant in positie B: FERT (bloempje dubbelblad bloempje) FERT (bloempje dubbelblad bloempje) FERT (bloempje dubbelblad bloempje) 1879 (R)

6.5 NEDERLAND

Willem II (1840-1849)

1 gulden

Vz. Hoofd naar links

Legende: WILLEM II KONING/DER NED.G.H.V.L.

Kz. Gekroond wapenschild geflankeerd door de waarde: 1/G en aan de schildvoet de waarde uitgedrukt in cent: 100 C. tussen de muntmeestertekens

Legende: MUNT VAN HET KONINGRYK DER NEDERLANDEN. (jaartal)

Kant in positie A: GOD*ZY*MET*ONS* 1846 (lelie, afgesleten)

6.6 ZWITSERLAND

2 francs

Vz. Omsloten door een doorbroken krans van sterren de staande verpersoonlijking van Helvetia in vooraanzicht, in de afsnede: HELVETIA

Kz. In het veld, omsloten door een eiken- en gentiaankrans: 2 FR./ (jaartal), onderaan het atelierteken

Kartelkant

1911 (B)

RÉSUMÉ

Un dépôt monétaire du début du 20ème siècle à Tongres (prov. du Limbourg)

Au printemps 1998, un dépôt monétaire fut découvert dans les déblais déplacés à la pelle mécanique en vue de l'exécution de fouilles de sauvetage entre la démolition d'une rangée d'anciennes maisons sur la place du *Vrijthof* à Tongres et la construction d'un nouveau palais de justice. Une boîte en fer blanc, entièrement corrodée, contenait 171 pièces, 167 d'argent et quatre pièces d'or de 10 mark, datant toutes du 19ème et du début du 20ème siècle. Le dépôt est composé de 32 monnaies belges pour une valeur totale de 138 francs, 105 pièces allemandes pour une valeur totale de 225 marks, 28 pièces françaises valant 113 francs, 4 pièces italiennes totalisant 20 lire, 1 florin des Pays-Bas et une pièce de 2 francs suisses, le tout représentant une valeur d'environ 555 francs belges. La présence de plusieurs pièces allemandes à fleur de coin, frappées en 1914, fournissent un *terminus post quem* incontestable pour la date d'enfouissement de ce dépôt.

Les trésors monétaires des 19ème et 20ème siècles n'ont à ce jour reçu qu'une attention très limitée. Ils peuvent néanmoins également fournir des renseignements précieux sur la situation monétaire de l'époque, complétant les informations fournies par d'autres sources. Ainsi, la composition du dépôt de Tongres ne semble guère refléter une circulation monétaire normale en Belgique au début du 20ème siècle. Du point de vue monétaire le dépôt se divise en deux groupes: les monnaies de pays ayant adhéré à l'Union Monétaire Latine (Belgique, France,

Italie) et les pièces allemandes, l'unique pièce des Pays-Bas étant une exception. D'une part, la Belgique n'avait plus frappé de pièces d'or ou de grandes pièces d'argent depuis presque trente ans lorsqu'éclate la première guerre mondiale. D'autre part, les pièces allemandes faisant partie d'un système monétaire différent, ne circulaient pas librement en Belgique. La présence d'un grand nombre de ces pièces ne trouve dès lors guère de parallèles dans les autres dépôts belges.

Plusieurs éléments peuvent être pris en compte pour expliquer la composition de ce dépôt: la présence d'un négociant ayant eu des contacts commerciaux avec l'Allemagne pendant les années d'avant guerre, la mise à sac et l'incendie de Tongres le 18 août 1914, 14 jours après l'arrivée des premières troupes allemandes dans la ville, le remplacement rapide des monnaies d'or et d'argent par des *Reichsbanknoten* ou bons, la préférence pour les monnaies d'or et d'argent durant les années d'inflation de l'après guerre. L'hypothèse que le dépôt ait été constitué par un négociant local, tel la petite manufacture de sigares ayant existé en ces lieux, peu après le début de la première guerre mondiale semble la plus probable. L'emplacement exact de son enfouissement étant inconnu, ce lien reste cependant hypothétique.

BIBLIOGRAFIE

BEECKMANS L. 1994: Van de Oostenrijkse periode tot heden. In: ROGGE M. & BEECKMANS L. (eds.), *Geld uit de grond. Tweeduizend jaar muntgeschiedenis in Zuid-Oost-Vlaanderen*, Publicaties van het Provinciaal Archeologisch Museum van Zuid-Oost-Vlaanderen - Site Velzeke. Buitengewone reeks 2, Zottegem, 171-191.

Belgische munten en biljetten sedert 1830, Brussel, 1986.

GIBENS H. 1985: De waarde van de Belgische frank van 1830 tot 1930, *Europees genootschap voor munt- en penningkunden. Jaarboek 1985*, 73-78.

MOENS J. 1991: De frank van germinal en de Latijnse Unie. In: *Een munt voor Europa*, Brussel, 133-136.

PAQUAY J. & DE CORSWAREM P. 1920: *Tongeren gedurende de Duitse bezetting*, Tongeren.

RITTMANN H. 1975: *Deutsche Geldgeschichte 1484-1914*, München.

RITTMANN H. 1986: *Deutsche Geldgeschichte seit 1914*, München.

VAN KEYMEULEN A. 1973: *Les trésors monétaires modernes trouvés en Belgique 1434-1970*, Cercle d'études numismatiques. Travaux 6, Bruxelles.